

Una mirada històrica de l'atenció de *lo social* fins l'actualitat i algunes intuïcions de futur

1

Natalia Sequera Martin. Estudiant Grau d'Educació Social, Universitat de Barcelona.¹

Resum

La finalitat d'aquest article és fer un repàs a través de la trajectòria històrica de l'atenció de lo social, que ens condueixi fins a l'actualitat per tal de comprendre el moment històric en el qual ens trobem i intentar aproximar-nos, encara que interrogativament, sobre el futur possible d'una nova forma d'atenció de lo social. Per tractar aquests temes, l'article està estructurat en tres apartats; passat, fent una breu mirada a les diverses formes i figures que han desenvolupat al llarg de la història l'atenció de lo social, arribant al moment present, en el qual hi ha una anàlisi més extensa de la conjuntura político-social en la qual s'ubica actualment l'Educació Social, que finalment ens permetrà, fer una mirada al futur per tal d'exposar certes intuïcions i interrogants que interpel·len a la professió. En conclusió, es pretén conèixer la trajectòria de l'atenció de lo social amb l'objectiu de prendre consciència de la situació actual i futura que actualment s'està constituint.

Paraules clau: Atenció de lo social, Estat del Benestar, canvi d'època, futur acció social

Fecha de recepción: 15-06-14.

Fecha de aceptación: 15-07-14.

1. Una mirada retrospectiva de l'atenció de lo social

Fent una mirada enrere, podem observar com en cada moment de la història hi ha hagut una forma diferent d'atendre les dificultats socials, ja sigui individuals o col·lectives.

¹ Per a contactar: sequeran@gmail.com

Originàriament, com a éssers socials, l'ésser humà va desenvolupar estratègies per fer front a les dificultats de supervivència com a espècie: el suport mutu, com bé ens mostrà Piotr Kropotkin en la seva obra (1902), la solidaritat i la cooperació han sigut i son factors de gran rellevància en l'evolució.

El suport mutu és una estratègia que vam desenvolupar, com altres espècies, per fer front aquelles dificultats o amenaces, a les quals individualment no podíem fer front. Aquesta cooperació o ajuda entre iguals ha estat present al llarg de l'història, però en diferents intensitats. Malauradament, amb l'evolució de la societat i els diferents règims pels quals hem passat, aquesta estratègia ha anat sent reprimida i fins i tot perseguida. De manera que, si féssim un altre recorregut històric, podríem observar com els llaços de solidaritat i d'ajuda mútua s'han anat esvaint, donant lloc a una societat cada cop més individualista. Tot i així, és important esmentar que aquestes pràctiques han estat i segueixen estant presents al marge de l'atenció social institucionalitzada, que és en la que ens centrem en aquestes línies.

Així, per altra banda i paral·lelament, s'ha donat una apropiació d'aquesta solidaritat, que s'ha anat monopolitzant per part d'algunes institucions, i que finalment ha tergiversat el concepte i la mateixa pràctica. Quan aquest suport mutu es monopolitza, i es fa de forma unidireccional i unilateral, perd aquesta reciprocitat mútua que el caracteritzava i per tant, la seva raó de ser .

Un clar exemple d'aquest monopoli l'exerceix l'Església amb la **caritat**, mitjançant una lògica d'ajuda en termes de religiositat i pietat. La idea és: sempre hi haurà pobres entre nosaltres i els pobres son fills de Déu i representants de Jesucrist. Per aquest motiu, la caritat és un deure cap els pobres, vers Déu. És una obligació de tot bon cristià per guanyar-se el cel.

A l'Edat Mitjana, aquesta era la institució i el mecanisme mitjançant el qual s'atenia la desigualtat social a nivell hegemònic, partint i fent prevaler la societat estamental. Les parròquies eren el nucli central d'aquesta assistència i una xarxa d'hospitals completaven l'esquema institucional assistencial. Els religiosos, d'ofici, eren els que portaven a terme la pràctica directe d'atendre lo social.

Del segle XVIII en endavant, es van anar produint transformacions en la societat que va produir un canvi en el tracte de la desigualtat social. A partir de les revolucions industrials i burgeses, la societat va dur a terme un procés de profunds canvis, entre ells la laïcització de les institucions de poder, a partir d'ara regentades per la burgesia. Tot i així és important esmentar, que tot i aquest procés de laïcització, la visió religiosa encara seguia tenint gran influència en el pensament del moment. Com a conseqüència, a partir d'aquest període es va constituir la **beneficència pública**, com a la nova forma d'atenció de lo social, configurant un sistema d'ajuda social gestionada per l'Estat.

Aquest procés de laïcització de l'assistència va substituir el sistema de caritat religiosa i particular pel de beneficència pública, fruit de la combinació de l'ideal de la societat burgesa i els imperatius de l'humanisme. Aquest canvi va comportar la protecció, finançament i supervisió per part dels poders públics d'aquestes institucions i de l'acció social, amb una regressió de la presència de l'Església. Tot i així, és important esmentar que la lògica segueix sent molt propera a la caritativa, ja que aquesta ajuda es segueix fent per generositat del benefactor, sense concebre-la com un dret de les persones.

Conseqüentment, aquesta laïcització també va produir canvis en les figures que duien a terme aquesta acció social: *“Su lugar fue ocupado por fabricantes, militares y representantes del cuerpo médico.”* (Mellon, 2002:11)

Arribat aquest punt, l'òptica es modifica, el pobre ara es veu en termes utilitaristes i econòmics, el pobre és un individu potencialment productiu. Aquesta visió combinava l'assistència i la punició, tal com mostra Michael Foucault en la seva obra "Història de la locura en la época clásica" (1961) i, específicament el concepte que aporta de "El Gran Encierro", que l'autor utilitza per denominar aquest període.

L'orientació punitiva es deu a que apareix el concepte del "fals pobre", és a dir, aquell que ho és per vagància i vici. Com que els falsos pobres es consideren potencialment perillosos socialment, se'ls pot i se'ls ha de tancar, per reeducar-los i en realitat per eliminar la seva perillositat. Els falsos pobres són desenfeinats que no volen treballar, per tant, cal educar-los en les virtuts del treball, ja que aquest és el mitjà de redempció i

reinserció social. Així podem observar la lògica i la funció social que s'amaga rere el discurs de la beneficència, tal i com exposa Fernández Riquelme:

“La Beneficencia actuaba como medio de control y “defensa social”, así como instrumento para rehabilitación y conversión en útil de la fuerza de trabajo. La reclusión o confinamiento era el medio para conseguir estos fines y encauzar a pobres y marginados por derroteros de utilidad y orden público.” (2007:24-25)

4

A partir del s. XIX amb el liberalisme va arribar l'**higienisme**, amb la rellevància social de la medicina, fonamentada en el positivisme, per atacar les patologies socials. La Medicina moderna s'havia de convertir en una disciplina clau per a les ciències morals i polítiques. Així, la higiene es transforma en determinant de la moral i la conducta:

“En los tratados médicos del período era habitual encontrar tesis de que la aplicación de los principios higiénicos, no sólo repercutiría en la mejora de las condiciones de salud de la población, sino también en la mejora de sus condiciones de vida y de trabajo, así como en la consolidación del orden político y en el buen funcionamiento de la economía.” (Quintanas, 2011:275).

Des dels diferents tractats mèdics es pot observar el reconeixement de la organització social i les condicions de vida sobre la salut de la població, però no per això es va deixar de culpabilitzar a les classes populars de la seva situació, pels mals hàbits i costums que dominaven en la seva existència quotidiana.

Pel que fa a les tasques bàsiques a desenvolupar per part de la classe mèdica, aquestes es centraven en la reclusió i repressió de malalts problemàtics, la neutralització dels perills socials des d'una perspectiva positivista, i la inspecció dels hàbits i sistemes de vida de les classes populars.

“Para el higienismo, luchar contra la prostitución, el juego, los vicios asociados a las tabernas, la promiscuidad dentro de las relaciones familiares, o fomentar el orden, la disciplina, la limpieza, los hábitos saludables, y el ahorro, servía tanto para mejorar la salud y el bienestar de la población, como para aumentar la productividad económica y asentar el orden público.” (Quintanas, 2011:276)

El model liberal clàssic, arrel dels profunds canvis socioeconòmics fruit de la Revolució Industrial, es va desestabilitzar i es va veure sotmès a replantejaments. Amb la Revolució Industrial els mitjans de producció estaven en poques mans, les quals fixaven

les condicions de treball, basant-se en l'explotació i en la conseqüent deterioració de les condicions de vida. Aquest model d'organització social, econòmica i política, entra en crisi per la seva incapacitat de donar solució als problemes sorgits de les noves societats de masses, com la generalització del pauperisme. Aquest problema que es va denominar “qüestió social”, feia evident les perversitats que sorgien del Laissez Faire, és a dir, la no intervenció de l'Estat en l'activitat econòmica i les seves derivacions socials sota aquest ordre polític-econòmic liberal.

Sota aquest model del Laissez Faire, la supeditació de la política a l'economia va comportar que els nivells d'explotació laboral estiguessin només condicionats pel mercat de l'oferta i la demanda, les expectatives de benefici i els límits de supervivència física dels proletaris. El liberalisme com a propaganda ideològica era difícilment creïble per a poblacions obreres, la capacitat d'estalvi de les quals és pràcticament nul·la i la seva qualitat de vida miserable. No obstant això, la concentració espacial de la força de treball en indústries i barris dels nuclis urbans va donar lloc a diferents tipus d'associacionisme obrer, que recuperaren la consigna de la solidaritat al voltant de la qual s'organitzaren per fer front a les seves necessitats individuals i col·lectives. Gràcies a aquests moviments, apareixen els drets socials en escena, amb el conseqüent augment de la pressió social per part de les classes populars, fruit de les desigualtats produïdes pel liberalisme. Entre les reivindicacions d'aquests moviments, s'exigeix a l'Estat que intervingui en matèria econòmica per acabar amb la recessió i l'atur, així com regular les condicions laborals.

El factor històric que jugarà un paper de gran rellevància i accelerador en aquest procés de replantejament del model liberal clàssic, serà el col·lapse financer de la Borsa de Nova York el 1929.

John Maynard Keynes (1883-1946), proposava que en èpoques de crisi l'Estat es convertís en locomotora econòmica per reactivar l'economia i augmentar la demanda i l'oferta. El criteri bàsic era que una societat de plena ocupació i bons salaris mantenia un adequat nivell de creixement econòmic i integrava a les classes treballadores desactivant a l'esquerra anticapitalista. Des de les forces conservadores fins a la socialdemocràcia totes estan d'acord a aplicar les receptes Keynesianes de política fiscal redistributiva.

En aquest context es parteix de la convicció que el capitalisme ha de ser respectat però alhora regulat en les disfuncions socials que produeix. La teoria econòmica es va convertir en política econòmica mitjançant polítiques socioeconòmiques aplicades sistemàticament. Els objectius buscats eren: crear consens polític, integrar a les classes treballadores, potenciar el consum i aconseguir un creixement econòmic sostingut. I aquest objectiu s'havien d'assolir mitjançant l'estratègia de promoure la plena ocupació.

Així, a partir d'aquesta teoria, es va configurar allò conegut com a Pacte Social, en el qual l'Estat es responsabilitzava d'atendre certes necessitats fruit de la desigualtat de la societat. A partir d'aquests fets, es configura el que anomenem Estats del Benestar, constituïts d'una nova forma d'atenció de lo social des d'una perspectiva **assistencial**. És a dir, una lògica que dirigeix l'ajuda a les persones afectades per les desigualtats i els processos d'exclusió, intentant donar resposta a necessitats concretes i puntuals d'aquestes. Però seguint sense atendre la relació directa amb l'organització social que crea aquestes situacions, per tant actuant sobre els efectes socials visibles de la desigualtat, i no els seus orígens.

De 1945 fins l'actualitat els Estats de Benestar s'encarregarien de desenvolupar el Pacte Social. La seva essència seria la convicció que l'Estat ha d'intervenir en àmbits de la vida social, així com també econòmica. L'Estat ha de garantir uns mínims nivells de renda, alimentació, salut i seguretat física, educació i habitatge, reconeguts com a drets. El benestar dels ciutadans ha de ser un objectiu de la política dels governs segons el qual els més desfavorits de la societat han de ser protegits per actuacions públiques .

Als clàssics drets individuals del liberalisme dels Estats de Dret s'afegeixen tot un seguit de drets socials i econòmics dels col·lectius. Es pacta que l'Estat digui a terme una harmonització d'interessos mitjançant polítiques fiscals redistributives. Es tracta de compaginar la vella contradicció liberal entre llibertat i igualtat incorporant l'ideal de fraternitat, sense qüestionar les bases del sistema capitalista que produeixen aquestes desigualtats: *“El modelo liberal de asistencia social supone una concepción radicalmente negativa e individualizada de la pobreza. El pobre que para subsistir necesita de la ayuda ajena demuestra con ello su incapacidad y defectos propios.”* (Mellón, 2002:17)

Així, podem observar com aquesta visió individualista segueix penetrant en les diferents esferes públiques, evadint la responsabilitat estructural i col·lectiva del malestar i desigualtat social .

Amb la creació dels Estats de Benestar a Europa, també es van posar de manifest diferents tendències que van derivar en diferents models d'Estat de Benestar. Tot i l'acord i el compromís de garantir aquestes necessitats socials, la forma de proveir aquests serveis propis de l'Estat de Benestar varien significativament en els diferents models:

- El model nòrdic (Dinamarca, Finlàndia, Suècia i Països Baixos), caracteritzat per un alt nivell de protecció social i per un mercat laboral amb una alta càrrega fiscal, basat en polítiques actives i alta taxa salarial.
- El model continental_(Àustria, Bèlgica, França, Alemanya i Luxemburg), caracteritzat per una alta protecció social contributiva (pensions i prestacions per desocupació) i per un mercat de treball molt rígid.
- El model mediterrani (Grècia, Itàlia, Portugal, Espanya), caracteritzat per una despesa social baixa, centrat en pensions i per un mercat laboral molt rígid.
- El model anglosaxó (Irlanda i Regne Unit), caracteritzat per un baix nivell de protecció social (principalment assistencial) i per un mercat de treball molt flexible, basat en sindicats febles i alta dispersió salarial.

Aquesta breu visió de les diferents fases històriques de l'atenció de lo social ens mostra com en cada període hi ha una forma d'entendre i d'atendre lo social, que emergeix fruit del pensament hegemònic d'aquella època. Alhora ens permet observar un *continuum* (Mellón, 2002:14), és a dir, observar com les etapes es succeeixen i es transformen fruit de la tensió existent entre el malestar social i l'ordre imperant.

Alhora, en cada un d'aquests períodes les institucions i persones que s'han encarregat de dur a terme la pràctica de l'atenció de lo social han sigut diferents, d'acord a la lògica del context històric.

Així, amb la consolidació de l'Estat del Benestar es fa necessària la formulació d'un perfil professional per a dur a terme els seus encàrrecs. Als diferents països d'Europa aquest procés de professionalització es du a terme de forma progressiva i amb diferents particularitats, d'acord als diferents contextos i trajectòries, creant perfils professionals diversos com; Animador sociocultural a França, Social Work a Regne Unit, Educador Social a Espanya.

Tot i les diferents particularitats dels perfils professionals, tots ells s'engloben dintre de l'acció social per dur a terme els compromisos socials dels Estats del Benestar. Com expressa Úcar (2011:12) respecte les professions de l'àmbit de l'acció social, “*son profesiones que, se afianzan y desarrollan en el marco del denominado Estado del Bienestar.*”

2. Una mirada a l'actualitat: el Pacte Social s'ha trencat

L'Estat del Benestar com a model de organització socioeconòmica implantat a Europa es va començar a qüestionar a gran escala a partir de la crisi de 1973, ja que es van posar de manifest les seves limitacions per donar resposta a períodes de crisis. Els fonaments que fins aquest període sostenien aquest model, a partir d'ara es comencen a plantejar com a obstacles per al desenvolupament econòmic.

“La denominada crisis del petróleo de 1973 evidenció un relativo agotamiento del modelo socioeconómico de los Estados de Bienestar. A partir de esa fecha las economías occidentales se vieron inmersas en problemas profundos y estructurales: inflación, estancamiento y creciente déficits públicos. La crisis económica rompió el pacto social/liberal al enfocarse su solución desde planteamientos ideológicos diferenciados.” (Mellon, 2002:26)

La crítica neoliberal en vers l'Estat del Benestar es fonamenta en que un sistema de redistribució i els sistemes de protecció universal són un impediment pel desenvolupament de l'economia. Segons ells, aquest model no fomenta la inversió ni l'estalvi, i per altra banda, desincentiva la població en vers el treball. Entén que l'existència de cobertures socials comporta que hi hagi menys esforç per part de les persones afectades per sortir de la seva situació, ja que aquestes s'acomoden a dependre dels recursos públics.

“Menos Estado y más sociedad civil es la consigna. Menos impuestos y menos prestaciones el programa. Que las leyes del mercado impongan su voluntad y que los más capaces se impongan en la competición. Los pobres vuelven a ser concebidos como responsables de su situación y el Estado tiende a desentenderse de su situación y a potenciar, a cambio, los valores de la familia.” (Mellón, 2002:27)

L'estratègia del neoliberalisme, en aquesta fase del capitalisme que ens trobem, es basa en el trencament del Pacte Social, és a dir, finalitzar amb l'intervencionisme de l'Estat per a regular la redistribució i fomentar la igualtat d'oportunitats. La proposta concreta és la reducció d'impostos al capital – per fomentar una major capitalització de les empreses i augment de la inversió -, reducció de les despeses burocràtiques i reducció de les prestacions socials – per tant, reduir les despeses Estatals-.

Per exemple, una de les mesures que s'estan duent a terme és la reducció de les despeses derivades de la burocràcia i del sistema de funcionariat. A continuació s'exposen algunes dades extrems de la Descripció de les principals mesures anticrisi a Europa realitzat per UGT (2011):

- El Pla de Recuperació Nacional d'Irlanda va aprovar l'eliminació de 24.750 llocs de funcionaris. A Portugal es va dur a terme la congelació de plantilla i promocions internes del sector públic i la congelació i rebaixa esglaonada del salari dels funcionaris entre un 3,5 a un 10%. Al Regne Unit es redueix les despeses dels ajuntaments, d'un 24 a un 28%. Alhora retallades entre un 25 i un 40% en el pressupost dels ministeris. D'acord amb analistes, el programa podria deixar al carrer més de 300.000 empleats de l'Estat, i en una segona etapa la xifra podria arribar al milió de persones. A Polònia la supressió d'un 10% dels llocs de treball del sector públic.
- En quant a les reformes tributàries, és important esmentar que aquestes estan sent caracteritzades per l'asimetria, per una banda, l'augment dels impostos a les rentes, primordialment del treball o IRPF, i l'augment dels impostos sobre el consum, caracteritzats per ser regressius, mentre que per una altra s'està donant una reducció dels impostos sobre el capital, especialment mitjançant deduccions fiscals, que afecta a les grans empreses principalment. Algunes dades al respecte dels països europeus;

- A Irlanda s'incrementa l'impost sobre el valor afegit (IVA) fins al 22% al 2013, i al 23% al 2014. Mentre que el Ministeri de Finances es va negar a incrementar l'impost sobre societats, fixat al 12,5, ja que ho considera primordial per atreure inversions estrangeres. A Grècia l'IVA arribarà fins el 23% i els impostos interns sobre combustible, tabac i alcohol registraran un augment de 10%.

En el cas Espanyol, m'estendré per tal de mostrar amb més claredat el resultat d'aquestes mesures. Si analitzem què ha passat amb les rendes derivades del capital:

“(...) vemos que los ingresos al Estado derivados de la carga impositiva sobre el capital han bajado de una manera muy acentuada, casi espectacular (-68%), pasando de 41.675 millones de euros a 13.383 millones. Es decir, en otras palabras, el Estado ha dejado de ingresar 28.292 millones de euros. En realidad, el descenso total de ingresos al Estado, pasando de 183.525 millones de euros a 158.516 millones, procede mayoritariamente de gravar menos las rentas del capital, hecho que es el mayor responsable de la bajada de ingresos al Estado durante este periodo (14%).” (Navarro, 2012a:2)

A primera vista es podria pensar que aquest descens en l'aportació del capital a l'Estat, és degut a la reducció dels beneficis de les respectives empreses. Tot i que hi hagi hagut cert descens en els beneficis, comparats amb anys anteriors, el descens de les aportacions tributàries és molt major que el descens de beneficis.

Aquest descens es degut a la promoció d'incentius i deduccions fiscals que l'estat Espanyol, i la resta d'Estats d'Europa en general, estan promovent per garantir la satisfacció i la simpatia dels grans capitals. A Espanya trobem que tot i que la legislació marca que les rendes del capital han de pagar entre un 30% i un 35%, en la realitat paguen un 5% (especialment les grans empreses i grans multinacionals) (Navarro, 2012: a)

“Durant el període de la crisi 2007-2011, les empreses financeres, industrials i de serveis (és a dir, el capital) van declarar 851.933 milions d'euros de beneficis, pels quals van tributar 101.421 milions, és a dir, un 11,9%. Si haguessin pagat el 28,5%, que és el que l'Agència Tributària considera com el tipus nominal mitjà, l'Estat hagués ingressat 242.801 milions d'euros, és a dir, 141.380 milions d'euros més, uns 35.000 milions d'euros més anuals (prenent les xifres de 2009), que és, per cert, la xifra de retallades de despesa pública que els successius governs han estat exigint a la població espanyola, retallades que s'estan fent per compensar els enormes avantatges fiscals que s'han fet a les rendes

del capital. És la grandària del que hauria d'anomenar l'espòli social." (Navarro, 2012a:3)

Aquestes mesures no es poden analitzar com una qüestió particular d'un o varis estats, ja que aquestes són fruit d'una estratègia global dirigida des de la Comissió Europea, amb el recolzament del Banc Central Europeu. Organismes que al·ludeixen a la necessitat e inevitabilitat d'implantar aquestes mesures i la pertinent disciplina fiscal referents a les retallades que aquests exigeixen, per tal de recuperar la confiança dels mercats financers

Aquestes retallades ja estan sent implementades progressivament des de fa uns anys, arreu d'Europa. En quant a la reducció de prestacions socials esmentaré algunes dades dels països membres durant el període 2010–2014.

A Irlanda es van aprovar la retallada de 3.000 milions d'euros en les prestacions socials, mitjançant el Pla de Recuperació Nacional. Al Regne Unit es va aprovar la retallada de 778 milions d'euros en el pressupost d'Educació. A Itàlia es va dur a terme una reducció pressupostària de les ajudes familiars (de 185 a 52 milions d'euros) i de les polítiques de joventut (de 94 a 33 milions d'euros).

A Espanya s'han dut a terme dures retallades, entre 2008-2013 els pressupostos de serveis públics i prestacions es van reduir significativament. Només entre el període 2011-2013 el pressupost d'Educació ha sigut reduït un 31,6%, segons l'informe de FETE-UGT (2012). Respecte el pressupost de Sanitat, com podem observar a CCOO (2013), aquest també s'ha vist greument afectat incidint de forma directa en les condicions de vida de la població: allargat les llistes d'espera, tancat serveis, reduït la garantia de certs medicaments, excloent a sectors més vulnerables del dret a l'atenció sanitària bàsica (com persones de nacionalitat estrangera en situació administrativa irregular), etc.

A Espanya es destaca la reducció i fins i tot la desaparició de certs serveis i prestacions que fins fa uns anys l'Estat garantia. Però no hem d'oblidar tampoc el Tercer Sector, que també portava a terme una gran part de l'acció social, i que també depenia majoritàriament de subvencions estatals. Segons dades extretes de l'estudi de la

Fundació La Caixa, l'Institut d'Innovació Social de ESADE, i la Fundació de PwC (2013), fins el 2008 el Tercer Sector es finançava en un 70% per finançament públic, i és realitat que aquest finançament ha sigut retallat especialment des de 2011 amb vistes a que es redueixi fins el 30%. Ja que s'han retallat els pressupostos a tots els nivells (estatal, autonòmic i local) i les respectives cancel·lacions o reduccions de subvencions, retard en el pagament de subvencions ja pressupostades, convocatòries sense resolució, resolucions sense pagament, etc.

Per aquests motius molts d'aquests serveis han desaparegut i els que no, s'han hagut de reconfigurar fent reducció de plantilla per exemple i/o continuen la seva activitat amb grans dificultats econòmiques. Això, paral·lelament a un augment elevat de la demanda d'aquest serveis.

La destrucció de l'Estat del Benestar està portant a la fractura social. La societat venidora post-estat del benestar reforça la desigualtat social i el creixement d'estats progressius de pobresa en determinats sectors (ja que d'altres, minoritaris, n'estan traient bon profit).

Com diu Vicenç Navarro (2012b:1), *"la pobreza está alcanzando dimensiones epidémicas, alcanzando grupos y clases sociales que se habían siempre considerado inmunes a tal escasez de recursos"*.

Aquesta situació està limitant per una banda, l'oferta de serveis d'intervenció pública a les necessitats bàsiques i també redistributiva i alhora, amb l'augment de la pobresa i les situacions de vulnerabilitat a gran escala, està dificultant que les persones puguin recórrer a la seva xarxa de protecció personal (familiar, amics,..), ja que molt sovint aquests també es troben amb les mateixes dificultats.

Per tant, com hem vist els poders fàctics han decidit trencar unilateralment el Pacte Social, i no només incomplint-ho sinó que, sent ells mateixos els que posseeixen el poder, elaborant tot un seguit de polítiques orientades a configurar un nou model d'acord als seus interessos. Un model en el qual l'Estat ja no ha d'assumir la responsabilitat de vetllar per cert benestar i protecció de la població, sinó una nova lògica en la qual els Estats tenen la funció principal de promoure l'activitat econòmica

mitjançant la reducció de la despesa pública i promoció de la inversió, al servei del gran capital financer. Així, en aquest marc els drets socials, no són més que obstacles, ja que dintre d'aquesta lògica que es configura en termes econòmics, mantenir aquests serveis i prestacions suposa pèrdues improductives.

3. Intuïcions del futur possible de l'atenció de lo social

13

És evident que estem vivint un canvi d'època i aquest canvi comporta una nova forma d'atenció i gestió de la desigualtat fruit del trencament del Pacte Social. Com hem vist, això comporta la desaparició de certes prestacions socials i la privatització d'altres recursos, mitjançant diverses estratègies político-econòmiques.

La consolidació d'aquest canvi, i les greus repercussions en l'augment de la desigualtat i la pobresa, encara no podem saber fins a on arribaran, de moment sabem que van en augment.

Com diu Carlos Sánchez-Valverde (2012:6)

“El episodio histórico que estamos viviendo de recuperación del discurso del “estado mínimo” y de ataque a los valores que se oponen a ello tiene una trascendencia que supera lo coyuntural para colocarnos en un escenario de cambio de época, de inciertos futuros. Estamos asistiendo a algo que es mucho más que una crisis o un cambio de ciclo... y todo está sucediendo muy rápido, pasando ante nuestros ojos sin darnos tiempo, casi, a acostumbrarnos.”

Amb el desmantellament de l'Estat del Benestar, s'estan destruint molts dels espais d'actuació de l'Educació Social, o de les diferents professions d'acció social arreu d'Europa, ja que depenien directament de l'Estat, econòmicament i/o per encàrrec. És una realitat que els espais d'actuació social s'han reduït i es reduiran significativament. Així ja podem començar a intuir com les noves estratègies i polítiques socials estan canviant d'orientació.

Com s'ubica la professió de l'educació social dintre d'aquest context?

Com hem vist anteriorment, en cada model d'atenció de lo social hi ha hagut un perfil “professional” que ha dut a terme aquesta pràctica d'acord a la lògica històrica. Així

doncs, si fins ara l'Educació Social s'emmarcava dintre de la lògica de l'Estat del Benestar, amb aquest canvi d'època, pot ser que el perfil de l'educació social desaparegui? I en el cas que no desaparegui, l'alternativa pot ser una reformulació del perfil professional i/o les seves funcions per adaptar-lo a la nova lògica?

En aquest darrer cas, això també suggereix preguntar-se quins són els espais que restaran i ens assignaran? Ens tocarà a nosaltres mantenir la corda fluixa perquè aquest conflicte social no esclati?

Com manifesta l'estudi de la Fundació La Caixa, l'Institut d'Innovació Social de ESADE, i la Fundació de PwC (2013:10 i 27), s'està produint un canvi en l'assignació de recursos públics, en el qual s'estan prioritant les entitats i projectes de caire assistencial, per exemple aquelles que atenen les necessitats bàsiques com subministrament d'alimentació i habitatge per a persones aturades i gent gran.

Úcar ens dirà (2011:15)

“A cada época le corresponden unos modelos específicos y propios de intervención sociocultural y educativa. Se puede afirmar que, en general, dicha interdependencia no afecta tanto a las metodologías o técnicas concretas utilizadas cuanto al sentido y a las finalidades de la intervención sociocultural y educativa.”

Per aquest motiu cal prendre consciència d'aquest canvi d'època, i les derivacions que tindrà en la configuració d'una nova forma d'atenció de lo social, específicament des d'aquelles institucions públiques, i també espais dependents del finançament públic – gran part del Tercer Sector- i per tant, d'alguna forma regulades per la seva lògica institucional. El nou model que s'està gestant d'atenció de lo social, portarà en sí mateix un nou sentit i finalitats per a aquesta acció social i marcarà les directrius dels espais constituïts dintre de la seva lògica. La pregunta és, estem disposats emmotllar-nos a les noves concepcions i formes d'acció social independentment dels nous sentits i finalitats que tinguin?

Aquest canvi afecta directament a la professió, com a mediadors socials dins aquesta tensió entre les institucions i les persones. Hem de tenir present el perill de què ens assignin, o millor dir augmentin, funcions orientades a la contenció social o a la gestió

diferencial de la població, tal i com ja va manifestar fa uns anys Violeta Núñez (2010). Ens hem de posicionar, ja que són situacions que si fins ara ja ens les trobàvem, a partir d'ara encara més.

“Se podría decir –siguiendo la metáfora de Jacquard- que también los profesionales de la sociocultura se mueven en el ámbito de las traiciones. Esto es, siempre tienen que escoger a quien traicionar: a los políticos y directivos desarrollando una tarea claramente pedagógica que, en más de un caso, puede hacer que los miembros de la comunidad se levanten contra aquellos reivindicando o exigiendo sus derechos. O puede decidir, por otra parte, traicionar a las personas, grupos y comunidades haciendo una tarea fiscalizadora y de control que para nada tiene en cuenta a las personas.” (Úcar, X, 2011:18)

Aquest plantejament ens ajuda a visualitzar-nos com a Educadors Socials en l'acció sociopolítica, i com les decisions i postures que prenem defineixen i determinen el nostre paper dintre de la dinàmica i “tensió” continuada (Sánchez-Valverde, 2013), entre els interessos dels diferents agents que interactuen en aquesta atenció de lo social: *“El control y el ejercicio social de la solidaridad se han convertido en el espacio donde se está llevando a cabo la batalla ideológica del neoliberalismo.”* (Sánchez-Valverde, 2013:7)

Per això, sempre i ara concretament, per la realitat que ens està tocant viure i la seva magnitud i transcendència en els propers anys en aquest procés és responsabilitat dels agents socials analitzar el que està succeint per veure-ho no com quelcom inevitable sinó com un procés social en el que es pot intervenir.

I és aquí on ens hem de plantejar quin paper volem dur a terme en aquest procés i en cada situació que ens trobem. És indispensable que prenguem consciència de la trajectòria de la professió i ens situem en el moment actual, assumint el que estem vivint, i especialment tenint present aquesta “tensió” entre l'encàrrec/control social i les persones/dret, seguint amb el concepte de Sánchez-Valverde (2013), que ara i en els propers anys tindrà una gran rellevància en la nova configuració de la pràctica de l'acció social, i nosaltres com a professionals desenvoluparem en aquesta nova realitat Europea i global.

Potser a partir d'ara el nostre paper exigeix més que mai el compromís social amb les persones. Compromís que ens interpel·la a posicionar-nos i per tant, prendre decisions, assumint que en un moment donat poden comportar no dur a terme certs encàrrecs que ens assignin. Alhora aquest compromís també ha d'assumir la responsabilitat de compartir col·lectiva i públicament la nova lògica d'atenció de lo social que s'està gestant i implantant.

Referències

** totes les referències en línia estan revisades el 20 de juliol de 2014.*

CCOO. (2013). "El gasto sanitario en España". *Cuadernos de información sindical*, 36. Madrid, CCOO. Online: <http://www.ccoo.es/comunes/recursos/1/1737174-Cuaderno de Informacion Sindical n 36.pdf>

Fernández Riquelme, S. (2007). "Los orígenes de la Beneficencia. Humanismo cristiano, Derecho de pobres y Estado liberal". *La Razón Histórica*, 1, 12-30.

FETE-UGT. (2012). *Informe del proyecto de ley de presupuestos generales del estado para el año 2013 en Educación*. Espanya: FETE-UGT, Online: <http://www.feteugt.es/data/images/2012/Gabinete%20T%C3%A9cnico/GABinforme pr esupuestos 2013.pdf>

Foucault, Michael. (1961). *Historia de la locura en la época clásica*. México: DF: Fondo de Cultura Económica.

Fundación La Caixa, Instituto de Innovación Social de ESADE, Fundación de PwC (2013). *Estudio sobre el presente y futuro del Tercer Sector social en un entorno de crisis*. Barcelona: Obra Social la Caixa; Fundación de PwC; Instituto de Innovación Social de ESADE. Online: http://obrasocial.lacaixa.es/deployedfiles/obrasocial/Estaticos/pdf/Emprendimiento_Social/Informe_Tercer_Sector_social_es.pdf

Kropotkin, Piotr. (1978). *El apoyo mutuo: un factor de evolución* (2a ed.). Bilbao: Zero.

- Mellón, Joan Antón. (2002). "Teoría Política y Sociedad: la beneficencia como espejo social". En Roberto Bergalli (coord.). *Sistema penal y problemas sociales* (pp. 135- 163). València: Tirant lo Blanch.
- Navarro, Vicente. (2012a) El "expolio" social del que no se habla". *Público, Columna Dominio Público*, 6 diciembre. Online: <http://www.vnavarro.org/wp-content/uploads/2012/12/el-expolio-social-del-que-no-se-habla-v0030-v5-051212-defx.pdf>
- Navarro, Vicente. (2012b). "Las causas reales de las políticas de austeridad". *Público, Columna Dominio Público*, 13 diciembre, Online: <http://www.vnavarro.org/wp-content/uploads/2012/12/la-causas-reales-de-las-polaticas-de-austeridad1.pdf>
- Núñez, Violeta. (2010). "Trampas teóricas y conceptuales de la Pedagogía social en construcción". *Congreso Internacional de Pedagogía Social*, Marzo 2010, São Paulo. Online: http://www.proceedings.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=MSC000000092010000100026&lng=en&nrm=iso
- Quintanas, Anna. (2011). "Higienismo y medicina social: poderes de normalización y formas de sujeción de las clases populares". *ISEGORÍA, Revista de Filosofía Moral y Política*. 44, 273 – 284. Online: <http://isegoria.revistas.csic.es/index.php/isegoria/article/viewFile/730/732>
- Sánchez-Valverde, Carlos (2012). "La crisis, una mirada "ideológica" desde la sociedad civil y laica". *Catalunya, Societat.cat*, 5 de Maig 2012. Online: <http://www.societat.cat/wp-content/uploads/2012/05/crisis.pdf>
- Sánchez-Valverde, Carlos. (2013). "Trayectoria y perspectivas de la Educación Social en un entorno de cambio". *I encuentro Educación Social, Escuela Universitaria de Educación de Palencia*, noviembre 2013. Online: http://www.eduso.net/res/pdf/18/pocar_res_18.pdf
- UGT (2011). *Descripció de les principals mesures anticrisi a Europa*. Barcelona: UGT. Online: http://www.ugt.cat/index.php/salut-laboral-mainmenu-40/revista-qsense-riscq/doc_download/887-descripcio-de-les-principals-mesures-anticrisi-a-europa.
- Úcar, Xavier. (2011). "Las profesiones de la sociocultura en España: ¿colonización, adaptación o creatividad?". *Revista Internacional Animación, Territorios prácticas socioculturales*, 2, 11 – 24. Université du Québec à Montreal.

